

HENRI GUILLEMIN:

CLAUDELNÉL BRANGUESBAN

A nagy kert vasrácsos kapujában megállok. Százados hársfasor vezet a kastély oldalbejáratáig. Maga az egyemeletes épület szabadon áll (nem egységes, van benne három, más-máskorbeli kastélyszárny s egy sarokpillérnek meghagyott bástyatorony, de az egész mégis biztonsággal olvad egybe), hatalmas gyepekifutó terület el előtte s nagydarab délkeletfranciaországi ég feszül ezüstösen fölötte, mintha gazdája örökösen fényben és levegőben akarna fürödni.

A hársfák alatt elém jön a házigazda. Alacsony termete vállas és sűrű, amilyen mindig is volt, de lesoványodott az utóbbi években. 1940-ben nagybeteg volt. Kiheverte. Most teljes egészségnek örvend. Csak arcvonásait élezte ki a háborús gond. Paul Louis Charles Claudel, a nyugalombavonult követ és nagy francia költő, ma hetvenhatéves.

Estebéd után kinn ülünk a terebélyes gesztenyefa alatt.

— Ki látott már ilyen forró nyarat! — pattog erőteljes hangon a házigazda. — Szeptember eleje s a nap még reggeltől-estig lángol!

A francia paraszt hangja ez: ősei szólnak belőle. Férfiasan mély, a gondokahúrokat nem lazították fel az évek.

— Ötvenéve nem volt olyan szárazság, mint az idén. 1893-ban láttunk utóljára ilyen nyarat. Minden elégett és elég s még sokáig nem lesz eső, — csóválja fejét.

Fölkel, a nyugati eget kémleli, ahol a nap alászállt, ibolyaszíntű csík maradt. A fák levelei alig mozdulnak. A levegő áll. Vállat von s visszaül:

— Holnap sem lesz eső. Nem változik ez meg egyhamar.

Mögöttünk benn a házban, az ebédlőben, még mindig ég a csillár. Egy denevér tévedt be a nyitott ablakon s most örült iramban cikázza körül börtönét. Claudelné fölkel, hogy eloltsa a lámpást; a sötét szobából a világos éjbe a denevér majd kitalál. Elöttünk a gyeptálya — mint egy mozdulatlan tó — csendet lélekezik. Nem volt ez mindig így. Két évvel ezelőtt tankok állomáshelye volt. A háttérben jegenyesor a Rhône szalagját rejt. Szavoja felől hangtalanul villámlik. Nem készül vihar. Csak a villamossággal terhes levegőben szikrázik a feszültség.

A branguesi kastély valamikor Lamartine rokonságáé volt. Ilyenformán szobakerül a költő.

— Az volt! Költő! — bólint Claudel. Stendhalról, kinek szülővárosa ugyanesak nincs messzire, már több fenntartással beszél. Rousseauról pedig félmosollyal: — Azért mégis csak egy kicsit örült volt, nem gondolja?

De lesíklunk az irodalomról. Franciaország jelenéről és jövőjéről beszélünk. A tárgy kimeríthetetlen. Az éj árnyékai ránsűrűsödnek.

Felvetem a kérdést, miért épp Branguesot választotta lakóhelyül. Magyarázza: nagy ház kellett. Öt gyermekük van, tizenkét unokájuk. A háború kitörése előtt nyarankint huszonöten ülték körül az asztalt. Épp tizenhat esztendeje, hogy megvette ezt a kastélyt a hozzátartozó birtokkal. Tetszett neki a ház, mondja kedvteléssel, mert úgy érzi, valami rejlik ezekben a kőfalakban, ami rokon az ő természetével. Mint épület nem mindjárt áttekinthető — taglalja — vagyis többretegűnek s bonyolultnak látszik, holott egyszerű és összevont. Van benne gótika, emellett ragaszkodik a klasszikus hagyományhoz és még rokokó alkatrészek is felfedezhetők benne: XIV. Lajos korabeli díszítő elem. Nem egyféle, többféle — és mégis, mindenén túl, *egy*, mondja Claudel. De ezt nemcsak értelemmel, szívvel is meg kell érteni, ami csak fokozatosan sikerül, ha az ember ráfordítja egész figyelmét.

Másnap délelőtt bevezet dolgozószobájába. Keletre néz s oly vakító napfény özönlene be az ablakokon, hogy be kell húzni a faredőnyöket. Egyetlen meghagyott rés elegendő arra, hogy a dolgozóasztalon a kéziratpapírra kellő világosság essék s a szoba köröskörül aranyfélhomályban ússzon. Ez a szoba — valóságos terem — legrégebb helyisége az egész kastélynak. Egyébként ősidőktől Judit-teremnek hívták. Claudel dolgozóasztala a helyiség közepén áll. Az asztalon, az eléjeülőtől balkéz felől, vaskos-nagy kötet nyugszik. Kötése kopott, lapjai kirojtosodtak és szétesnek a használattól. Ez a mindennapi szerszám, az aranybánya a felmérhetetlen kincs: *Concordantiarum universal scriptural sacrae Thesaurus*.

Két bronzszobor ékesíti a szobát. Mindkettőt a költő nőtestvére, Camille Claudel szobrász mintázta. Az egyik két egymásbafonódott test, mintha forgószél ragadná őket magával, sötét és végzettszerű hatalom, meghajolnak a súlya alatt.

— Borzalmas, ha lángészt asszonynak kell elviselnie — szólal meg halkán Claudel. Nem bírálát ez, csak széljegyzet.

A másik szobor, úgylátszik, közelebb áll hozzá, mert úgy állította, hogy asztala mellől tekintete ráessék. Kisleány feje, derűs, félig mosolyog és tágranyilt szemmel tekint a világba. Ez a gyermek nem fél, ez hisz valamiben s a tekintete azt mondja: köszönöm Neked...

Nem véletlen s nemis rokoni elfogultság, hogy Claudel örömezt nézi ezt a szobrot.

•

Hogyan is felejténém el valaha ezt a Branguesban töltött napot? Egész délelőtt, egész délután Claudel az életéről beszélt. Amikor 1924-ben a liceumban a *Tête d'Or-t* (Aranyfej-et) olvastam, amikor

rákövetkező évben, a Főiskolán, fölfedeztem *La Ville-t* (a *Város-t*) — már akkor nem kételkedtem abban, hogy egy napon sikerül majd szembekerülnöm Claudellel. Hogy így ülök majd szemben vele, miként most és ő rámszegezi szemüvege mögül szürkés-kék, átható tekintetét és beszédközben, hogy valamit kihangsúlyozzon, fel-felhúzza sűrű szemöldökét. Ilyenkor elmélyülnek napbarnított homlokán a barázdák s erősen kirajzolt szájából, szinte állkapcsából, keményen koppannak a szavak.

Így magyarázta el nekem, miként keletkeztek sorban a könyvei, miből és miért lettek. Így beszélt övéiről, gyermekkoráról — 1868-ban született — az 1886-os évről, amikor megvilágosodott benne minden „*C’était alors l’illumination*“ — mondja harcairól és tépett voltáiról, hogy mi szeretett volna lenni és mit kellett cselekednie az életben. Legvégül: mire akarja felhasználni életének eme utolsó korszakát.

Negyvenöt esztendeig volt a francia külügy szolgálatában. Huszonkétéves volt, amikor a Grand Concourson elsődíjas lett.

Önérettel vallja, hogy ősei parasztok és köztisztviselők voltak. Ezért is tudja, mi a hivatással járó kötelességteljesítés.

— Legelsősorban a pálya kötelez el bennünket — mondja — a mesterség, amelyet választunk. Csak azután jön minden egyéb... Vegye Mallarmét, — utal a mult századvég híres szimbolista költőjére. — Neki az volt a szerencsétlensége, hogy nem teljesítette szívesen, hivatásával járó kötelességeit. Ez a megtagadás pedig nem volt becsületes eljárás. Mi több, nem is volt okos dolog tőle. Kevésbé szenvedett volna, ha lelkiismeretesen teljesíti kötelességét. Mert teljesítenünk kell, ha egyszer *azért* fizetnek meg. Akkor több is a varázsa az életnek. És lássa, mire megszabadult Mallarmé az „igavonástól”: nem tudott többé mivé lenni.

Claudellek vajjon mi a hivatása manapság?

Azonfelül, hogy költő s vezeti azokat, akik hisznek benne — ő még családapa is, nagy javak kezelője és — hittérítő. Nemcsak egész családjának menedéke, ha kell, de a városka szegény gyermekeit is befogadja nyaralásra ez a nagy ház, ez a nagy kert és Paul Claudel szíve.

— Amíg diplomata voltam, sohasem dolgoztam könyveimen többet, mint napi másfél órát.

De 1935 óta, beszél, annál többet. S azóta sikerült neki, vallja, a kifejezés vagyis a forma urává lennie. „Meghódította” és saját eszmei tartalmához „idomította” kifejezési eszközét, — mondja — de nagy harc volt ez addig és teljes győzelmét csak a *Soulier de Latin* (a *Rebjeni cipő*) óta érzi. Attól kezdve a nyelv engedelmes eszköze.

Mindezt egyszerűen, tárgyi szárazsággal mondja, önhittség és dagály nélkül. Ettől a tiszteletreméltó embertől minden szerepjátszás és modorosság távoláll. Ő sohasem szellemeskedik vagy csipked és nincs benne negély.

Azt mondja:

— Az ember a maga bensejében szegény. Magunkat égetjük fel, miként Baudelaire és Balzac, vagy magunkat apasztjuk el, miként Vigny. Ha az ember kút akar lenni, máshová kell fordulnia, hogy forrás lehessen. Az én számomra ez a máshováfordulás a mise. Kiszámíthatatlan mennyit kaptam tőle gondolatban, sugallatban. Nemesak az életemet, de az írásomat illetően is. Rá kell mutassak, igen, ott a nagy forrás. A Biblia elmondja, hogy a patriarkákkal az angyalok közölték mindent. A mi sugalmazó angyalunk a mise. De őrangyalunk nekünk is van.

Elöttem az arca, ahogyan ezt mondta. Késő délután volt, szobája ablakai tárva-nyitva a kertre. Claudel könnyű-világos otthoni köntösben, fedetlen nyakkal, felhúzott szemöldökkel kimeredt a szabadba. Főlemelte tekintetét a fák koronájáig, szeme kitágult, nagy lett.

•

Vajjon felmértük-e teljes valójában azt a Claudelt, aki itt él köztünk s idestova ötvennégy éve dolgozik?

Hiába keresem a kézitankönyvekben, korunk irodalomtörténetében azt a helyet, amely méltó volna méreteihez.

A közönség főként a *L'Annonce faite à Marie*-t (az *Angyali Üdvözlés*-et), ezt az áldozatot magasztaló drámáját ismeri. De nem olvasta a *Cinq Grandes Odes* (Öt nagy óda), a *Cantate à Trois Voix* (A három szólamú Kantáta), a *Feuilles de Saints* (Szentek lapjai), az *Un Poète regarde la Croix* (Egy költő a keresztre néz) és a *L'Épée et le Miroir* (A kard és a tükör) című műveit.

Pedig mindezeket keresztül az történt, hogy hatalmaserejű építő emelkedett ki a francia talajból, hogy hang esendült fel — annyi erővel és súllyal — amelyet nem hallottunk Jeanne d'Arc és Szent Lajos ittjárta óta. Ez a hang tudtunkra adja, hogy ím: fennáll a *folytatás* és érvényben van ma is *kiválasztott voltunk*.

Jól tudom, hogy 1890-ben, amikor Paul Claudel először szólalt meg, mint jelenség, meteorszilánknak tűnhetett fel. Az emberek gondolkodtak: melyik csillagzatról hullott is alá nekünk? Mely idegen világról, melyet a tudományosok csillagvizsgálója nem ismer?

De az egykori csodálkozóknak ma azt felelhetjük:

Nem, nem törvényenkívüliség ő és a mi számunkra nem is idegen. Mi voltunk az idegenek, a félvérek, amikor őt még nem ismertük fel. Nem kívülről jött hozzánk, de legmélyebb rétegünkben tört elő, az alapvetőből.

Összeforrasztotta az elszakadt láncot s az elnémult éneket továbbénekelte.

•

Elhagytam Brangues-ot, elmaradtak mögöttem a legmagasabb fák is. Esti kilenc óra. Tudtam, hogy Claudel az íróasztalánál ül a

esendbemerült házban. Tisztán éreztem ekkor: e borzalmas órában, melyben annyi vér folyik s melyben annyi bűn, aljasság és gyűlölet arat — tisztán éreztem, hogy *ez az ember is itt él mivelünk e földön*. Ül nyugodalmasan Isten színe előtt és dolgozik, úgy, ahogy tud, annyit, amennyit bír és minden erejét megfeszíti érettünk, legfőképpen most, élete estéjén.

És nem történik ez hiába.

Mert a földkerekség ágyúinak mennydörgése s a milliótonnás bombák üvöltése az örökkévalóságban igazán halkabbak, mint ennek a *kereszténynék* egyetlen fohásza.

(D. Zs. fordítása)

OTTÓ EMIL:

ŐSZI SZERENÁD

Hogy száll zizegőn hajad és lebegő
fényel teleszórt a csodás levegő
s kék pára lobog fel a domb tetején —
látom szemed izzik a csók elején.

A fák hanyagul vetik a levelet.
Miért játszik az ősz mai nap teveled?
Oly furesa, dorombol a szél, zakatol
és barna hajadba suhogva hatol,

a fákra oson fel a szürkület és
széttólul a köd, paripán üget és
immár tovaszáll a nap és jön a hold:
ó, éneked édes a fényre dalold!

Bíborlik a lágy telehold, a parázs.
Elhalkul a szél; zene zsong; s a varázs
fájó dala zeng ma remegve szaván
s elringat a lant lila árnyú dalán:

Hogy mondhatom el kicsi most ami máj?
szívem veri, hallani, hallani már;
egy távoli dal dudolássza nekünk,
hogy őszbe borult be a tiszta egünk.